

* * *

Lech Mróz, *Roma–Gypsy presence in The Polish–Lithuanian Commonwealth: 15th–18th centuries*, English translation by J. Fomina, Central European University Press, Budapest–New York 2015; VIII, [2], ss. 321; il.

Po kilkunastu latach od polskiego pierwowzoru ukazało się angielskie tłumaczenie książki Lecha Mróza „Dzieje Cyganów–Romów w Rzeczypospolitej XV–XVIII w.” (Warszawa 2001). Jest to dzieło wybitnego znawcy problematyki romskiej, uczonego od lat związanego z Instytutem Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego.

W porównaniu z wydaniem polskim edycja angielska została znacząco i w sposób przemyślany skrócona. Objętość obu książek różni się o ponad 200 stron, przede wszystkim, dlatego że w wersji angielskiej zrezygnowano z obszernej części drugiej — źródłowej. Jej swoistym ekwiwalentem uczyniono dołączone na końcu każdego z rozdziałów próbki najważniejszych czy najciekawszych dokumentów. Tego m.in. dowiedzieć się możemy ze wstępu w klarowny sposób wprowadzającego czytelnika zarówno w problematykę pracy, jak i w rozwiązania przyjęte w omawianym wydaniu.

Struktura pierwszej części książki została natomiast zachowana bez większych zmian. W pierwszym rozdziale („The Arrival of the Gypsies to Poland”) autor opowiada najdawniejsze dzieje Cyganów–Romów na ziemiach polskich, datujące się jego zdaniem już na początek XV w., obalając przy tym stereotyp Cygana–wędrowca. Pierwsi odnotowani przedstawiciele tego ludu należeć mieli bowiem do mieszczaństwa i rycerstwa. Jednak sposób ich identyfikacji (dosłowne traktowanie nazwisk/przydomków) może budzić wątpliwości. Następny („Gypsies in the Polish Lithuanian Commonwealth in the 16th Century”) traktuje o pierwszych znanych ze źródeł grupach cygańskich na terenach Korony i Litwy. Jednej z nich, najlepiej udokumentowanej źródłowo, poświęca osobny, trzeci już rozdział („Piotr Rotemberg — A Philistine from Egypt Minor, with His Company”). Zauważalną na przykładzie jej losów zmianę w podejściu miejscowej ludności i władz do Cyganów opisuje rozdział czwarty („»That there should be no Gypsies in the Crown« – Times of Repressions”), gdzie czytelnik znajdzie analizę najwcześniejszego polsko–litewskiego prawodawstwa odnoszącego się do Romów. W następnym autor opisał losy tego ludu w wieku XVII („Cultural Adaptation of Gypsies in the 17th Century”), akcentując z jednej strony tendencje asymilacyjne względem społeczności zamieszkałych w Rzeczypospolitej wcześniej, z drugiej zaś przybywanie kolejnych grup, przede wszystkim z ziem węgierskich i wołoskich. Rozdział „Królowie i starsi nad Cyganami” („Gypsy Kings and Elders”) poświęcony jest wszystkim znanym autorowi wzmiankom o mianowanych przez króla zwierzchnikach nad Cyganami, których zasięg władzy był zróżnicowany (cała Rzeczpospolita lub tylko Litwa, Korona czy ich prowincje), zarówno z wieku XVII, jak i z XVIII. W przedostatnim rozdziale („Gypsies as a Criminal Element in the 18th Century”) obserwujemy już nie tyle narodziny, ile umacnianie się stereotypu kojarzącego społeczność cygańską z przestępczością. Zasadniczą

część książki kończy natomiast, chyba celowo tu umieszczony, rozdział o Cyganach osiadłych w dobrach kresowych rodów magnackich Sanguszków i Radziwiłłów („Gypsies at the Landed Properties of the Sanguszko and Radziwiłł Families”). Przedstawione dzieje Cyganów rekapitułuje krótkie zakończenie („Conclusions”) napisane, co warto podkreślić, z dużą dozą autokrytycyzmu.

W aparacie naukowym pracy przypisy odautorskie opracowane zostały (tak jak w wydaniu polskim) w systemie oksfordzkim. Dużą pomocą będą z pewnością przypisy dolne zawierające cytaty źródłowe w brzmieniu pierwotnym (na ogół) oraz wyjaśnienie występujących w nich terminów. Zdecydowano bowiem o przekładzie łacińskich cytatów źródłowych za pośrednictwem tłumaczenia polskiego. Biorąc pod uwagę spodziewany krąg odbiorców książki, jest to może decyzja zrozumiała, niemniej nieco razi. Ogólnie rzecz ujmując, poza pojedynczymi przypadkami nie ma jednak rażących błędów w tłumaczeniu. Te zaś znajdujemy w dość trudnych fragmentach staropolskiego źródła, co może być okolicznością łagodzącą. Niewychwycone przez korektę literówki w tym sporym tomie spotykamy dość rzadko. Dołączona bibliografia wraz z wspomnianym już wyborem zdjęć oryginalnych dokumentów z pewnością okażą się pomocne dla profesjonalnej części czytelników, natomiast umieszczony na końcu książki indeks ułatwi poruszanie się wśród jej licznych bohaterów.

Największą zasługą i wartością książki Lecha Mroza jest wznowienie i (docelowo) umiędzynarodowienie wśród miłośników historii tematu Cyganów–Romów w dawnej Koronie i Litwie. Niektóre ustalenia autora z pewnością zasługują na rzeczową dyskusję ze strony historyków profesjonalistów, niemniej książka jako całość zdecydowanie się broni, stąd nie sposób ocenić ją inaczej niż pozytywnie.

Emil Kalinowski
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

WYKAZ SKRÓTÓW

I. ARCHIWA

- AA — Archiwum Archidiecezjalne
AAN — Archiwum Akt Nowych
AD — Archiwum Diecezjalne
AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych
AIPN — Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AN Kraków — Archiwum Narodowe w Krakowie
AP — Archiwum Państwowe
APAN — Archiwum Polskiej Akademii Nauk

Ważniejsze zespoły archiwalne

- AKP — Archiwum Królestwa Polskiego
AR — Archiwum Radziwiłłów
ASK — Archiwum Skarbu Koronnego
AZ — Archiwum Zamoyskich
KGG — Kancelaria Generała–Gubernatora
KRPiS — Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu
KRSW — Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych
KRW — Komisja Rządowa Wojny
KW — Komisja Województwa (ze skrótem nazwy województwa)
MK — Metryka Koronna
ML — tzw. Metryka Litewska
RG — Rząd Gubernialny
gr. — księgi sądowe grodzkie (poprzedzone określeniem terytorialnym)
ziem. — księgi sądowe ziemskie (j.w.)

II. BIBLIOTEKI

- BCzart. — Biblioteka Czartoryskich, Kraków
BJag. — Biblioteka Jagiellońska, Kraków
BNar. — Biblioteka Narodowa, Warszawa
BOss. — Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław
BPAN — Biblioteka Polskiej Akademii Nauk
BUW — Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa

III. WAŻNIEJSZE WYDAWNICTWA ŹRÓDŁOWE

- AGiZ — Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z Archiwum
tzw. bernardyńskiego we Lwowie

- CDMas. — *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis*,
wyd. J.K. Kochanowski
- CDPol. — *Codex diplomaticus Poloniae*
- CDPom. — *Codex diplomaticus Pomeraniae*
- CDPr. — *Codex diplomaticus Prussicus*
- CDSil. — *Codex diplomaticus Silesiae*
- DKM — Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku
- KDKK — Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława
- KDKMaz. — Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego, wyd. J.T. Lubomirski
- KDmK — Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa
- KDMłp. — Kodeks dyplomatyczny Małopolski
- KDŚl. — Kodeks dyplomatyczny Śląska, wyd. K. Maleczyński
- KDWłkp. — Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski
- MGH — *Monumenta Germaniae Historica*
- MPH — *Monumenta Poloniae Historica*
- MPV — *Monumenta Poloniae Vaticana*
- MRPS — *Matricularum Regni Poloniae Summaria*
- Pom. UB — *Pommerellisches Urkundenbuch*
- Pr. UB — *Preussisches Urkundenbuch*
- SS — *Scriptores*
- SSRPol. — *Scriptores Rerum Polonicarum*
- SSRPr. — *Scriptores Rerum Prussicarum*
- Schl. UB — *Schlesisches Urkundenbuch*
- VL — *Volumina Legum*
- ZDMłp. — Zbiór dokumentów małopolskich

IV. CZASOPISMA I WYDAWNICTWA PERIODYCZNE (polskie)

- ABMK — „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”
- APH — „Acta Poloniae Historica”
- CzP–H — „Czasopismo Prawno–Historyczne”
- KH — „Kwartalnik Historyczny”
- KHKM — „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
- NDP — „Najnowsze Dzieje Polski”
- OiR — „Odrodzenie i Reformacja”
- PH — „Przegląd Historyczny”
- RAU whf — „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno–filozoficzny”
- RDSG — „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”
- RH — „Roczniki Historyczne”
- SH — „Studia Historyczne”
- SŹr. — „Studia Źródłoznawcze”
- WPH — „Wojskowy Przegląd Historyczny”
- ZH — „Zapiski Historyczne”